

Peruspalvelukokemukset ja arjen kansalaisuuden rakentuminen venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa

Eveliina Heino

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Artikkelissani tarkastelen venäläistaustaisten perheiden kertomuksia kokemuksistaan suomalaisten peruspalveluiden käyttäjinä. Aineistona ovat 25 perheen haastattelut sekä 9 perheen uusintahaastattelut, ja tarkastelun kohteena on palveluiden käyttäjien puhe kohtaamisista peruspalveluiden ja niissä työskentelevien työntekijöiden kanssa. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, miten haastateltavat kuvaavat peruspalveluita puheessaan sekä positioivat itsensä suhteessa peruspalveluihin. Analyysini tuloksena olen tunnistanut ja nimennyt neljä eri positiota, joissa peruspalveluista sekä omasta suhteesta niihin puhuttiin eri näkökulmista. Näitä positiota ovat kiittollisen, väärinkohdellun, aktiivisen ja riippuvaisen positiot. Tuloksista käy ilmi, että haastateltavat käyvät neuvottelua maahanmuuttajiin liitetystä leimoista sekä heihin kohdistetuista kulttuurisista odotuksista. Ensinnäkin he ottavat kantaa sekä julkisessa että poliittisessa keskustelussa konstruoidun ”laiskan, etuuksia väärinkäyttävän maahanmuuttajan” leimaan. Toiseksi he tuovat esille myös peruspalveluiden epäonnistumiset, kuten niiden vaikean saavutettavuuden, epäselvän tiedon sekä palveluiden käyttäjien ”asiakkaistamisen”. Positiot ovat sekä sisäisesti että keskenään hyvin jännitteisiä. Niitä yhdistää kuitenkin se, että autonomian saavuttaminen sekä suomalaisen yhteiskunnan täysvaltainen jäsenyys näyttävät tavoitteina jokaisesta positioista käsin.

ASIASANAT: Arjen kansalaisuus, diskurssianalyysi, maahanmuuttajat, peruspalvelut, positiot, venäläistaustaiset perheet.

Johdanto

2000-luvun julkisessa keskustelussa on käsitelty laajasti pohjoismaisen hyvinvointivaltion tulevaisuutta ja rahoitusta. Maahanmuutto esitetään ajoittain hyvinvointivaltion uhkana, sillä esimerkiksi

maahanmuuttajien työttömyyden pelätään rapauttavan solidaarisuutta ja resurssien uudelleenjakoa. Vaikka Suomessa on asumisperusteinen sosiaaliturva, näkemykset, joiden mukaan tänne muualta muuttaneet eivät ansaitse sosiaaliturvaa samalla ta-

voin kuin valtaväestö, ovat vahvistuneet Suomessa erityisesti 2000-luvulla ”maahanmuuttokriittisen” populismin vahvistumisen myötä (Pyrhönen 2015, 14–15). Kyse on uudenlaisesta nationalismin muodosta, jota voidaan kutsua hyvinvointinationalismiksi (Suszycki 2011, 51; van Jonsson ym. 2013, 16). Tällaisessa ajattelutavassa korostuu valtaväestön ensisijainen oikeus sosiaaliturvaan ja peruspalveluihin. Samanaikaisesti keskustellaan myös humanitaarisesta globaalista vastuusta, maahanmuuton mahdollisuuksista paikata kasvavaa työvoiman tarvetta sekä kansainvälisyyden tuottamista hyödyistä. Nämä keskustelut määrittelevät sitä, minkälainen yhteiskunnallinen jäsenyys on toivottavaa. (Esim. Keskinen ym. 2009; Maasilta 2012.)

Julkista keskustelua vasten on kiinnostavaa tarkastella sitä, miten Suomessa asuvat maahanmuuttajat puhuvat itse palveluiden käytöstään, positioivat itsensä suhteessa peruspalveluihin ja ottavat kantaa heille julkisessa keskustelussa annettuihin positioihin sekä kulttuurisiin odotuksiin suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisesta. Lisäksi on tärkeää saada tietoa siitä, minkälaista kohtelua eritaustaiset ihmiset kokevat saavansa peruspalveluissa. Tässä artikkelissa tarkastelen haastatteluaineiston avulla venäläistaustaisten perheiden kertomuksia kokemuksistaan suomalaisten peruspalveluiden käyttäjinä kiinnittäen huomiota siihen, millaisena haastateltavien arjen kansalaisuus näyttäytyy erilaisten positioiden kautta. Peruspalveluilla tarkoitan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, Kansaneläkelaitoksen palveluita, työ- ja elinkeinopalveluita sekä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palveluita. Lisäksi katson taloudellisten etuuksien myöntämisen sekä maahanmuuttajille suunnattujen kotouttamispalveluiden sisältyvän peruspalveluiden määritelmään, sillä edellä mainitut toteutetaan pääosin peruspalveluiden piirissä.

Ilmaisella venäläistaustainen perhe tarkoitan Jäppisen ja kumppanien (2007, 15) tavoin sel-

laista perhettä, jonka jäsenistä ainakin yksi on muuttanut Suomeen Venäjältä ja jossa on ainakin yksi samassa taloudessa asuva alle 18-vuotias lapsi. Näin ollen osassa haastatelluista perheistä toinen perheen vanhemmista on syntynyt Venäjällä ja toinen Suomessa. Kaikkia lapsiperheitä yhdistäviä tekijöitä ovat kosketus venäjän kieleen ja kulttuuriin sekä kokemuksiin toiseen maahan muuttamisesta ja vähemmistöasemaan joutumisesta. Venäjänkieliset ovat Suomen suurin maahanmuuttajien ryhmä (Tilastokeskus 2014), ja lapsiperheet käyttävät usein samanaikaisesti monia peruspalveluita (Hämeenaho 2014, 25). Lisäksi suurin osa virallisista kotouttamistoimista toteutetaan peruspalveluiden piirissä, mikä tekee näiden perheiden peruspalvelukertomusten tarkastelun kiinnostavaksi. Analyysin välineenä käytän diskurssianalyysia, sillä katson puheen analyysin avaavan mahdollisuuden tarkastella peruspalveluiden käyttöä ja käyttäjiä koskevia käsityksiä sekä niitä käsittämisen tapojen mahdollisuuksia, joita haastateltavilla on käytössään. (esim. Hall 2001, 79.)

Monikulttuurisuus ja kansalaisuus hyvinvointivaltiossa

Eri etnisten vähemmistöjen rinnakkaiselo sekä monikulttuurisuus ovat olleet ajankohtaisia ilmiöitä Suomessa jo pitkään. Maahanmuutto Suomeen alkoi kasvaa kuitenkin vasta 1990-luvulla, ja monikulttuurisuus tuli eri tavoin diskursiiviseksi objektiksi, jonka vaikutukset instituutioiden sekä yhteiskunnan toimintaan alkoivat näkyä aiempaa enemmän (Taira 2008, 237). 1990-luvulla ryhdyttiin myös kehittämään integraatiopolitiikkaa, ja vuonna 1999 voimaan astui laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999), jota on sittemmin muutettu ja täydennetty.

Pohjoismaisessa integraatiopolitiikassa maahanmuuttajiin kohdistuu erilaisia toimenpiteitä, joilla

pyritään parantamaan maahanmuuttajien osallistumista vastaanottavaan yhteiskuntaan (Eastmond 2012, 102). Suomalaista integraatiopolitiikkaa voidaan kuvata monikulttuurisuutta tukevaksi, sillä Suomen kotouttamislaki sisältää kaksisuuntaisen integraation ajatuksen, jonka mukaan maahanmuuttajat yhtäältä hankkivat suomalaisen yhteiskuntaan osallistumiseen vaadittavia taitoja samalla ylläpitäen lähtömaansa kulttuurin piirteitä, ja toisaalta myös valtaväestö sopeutuu useamman kulttuurin rinnakkaiseloon. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010; Saukkonen 2013, 12.)

Suomen maahanmuuttopolitiikka kohdentuu ennen kaikkea työperäisen maahanmuuton edistämiseen (Keskinen 2009, 38–39; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012). Myös integraation onnistumisessa korostetaan vahvasti työllisyyttä, sillä hyvinvointivaltio rahoitetaan verotuloilla, joiden kartuttamiseen kaikkien oletetaan osallistuvan. Lisäksi työmarkkinaosallisuudella on suuri kulttuurinen merkitys, sillä sen avulla osoitetaan omaa kunnollisuutta ja kuulumista yhteisöön (Onasch & Weide 2013, 200). Työllisyyden merkityksen korostuminen sekä sosiaalipoliittisella tasolla että käytännön peruspalvelutyössä on seurausta myös sosiaaliturvajärjestelmän muutoksista, jotka on yhdistetty uusliberalistisen eetoksen nousuun. Näissä muutoksissa on korostettu yksilön vastuuta oman hyvinvointinsa ylläpitämisessä sekä vastikkeellista ja velvollisuuksiin perustuvaa kansalaisuutta. (Saastamoinen 2010, 233.)

Perinteisesti yksilön ja kansallisvaltion suhdetta on tarkasteltu kansalaisuutena, jonka keskiössä ovat yksilön oikeudet ja velvollisuudet (esim. Lister 1990, 2). Globalisaatiosta seurannut ihmisten aiempaa suurempi liikkuvuus on kuitenkin kyseenalaistanut pelkän juridisen aseman tarkastelun riittävyden, sillä muodollisten oikeuksien lisäksi tärkeäksi nousevat myös henkilökohtaisesti koetut kuulumisen, osallisuuden ja ulkopuolisuuden kysymykset (Harinen 2000, 41; Turner 2001).

Lähestyn kansalaisuutta jäsenyytenä ja osallisuutena suomalaiseen yhteiskuntaan kohdentaen katseeni siihen, millaisena haastateltavien kansalaisuus rakentuu peruspalveluissa erilaisten positoiden kautta. Näen kansalaisuuden juridista statusta laajempänä käsitteenä, jota voidaan käyttää myös turvapaikanhakijoista ja oleskeluluvalla Suomessa asuvista maahanmuuttajista, sillä Suomessa on asumisperusteinen sosiaaliturva. Käytän Vuoren (2015; 2012) tavoin käsitettä arjen kansalaisuus, sillä siinä kiinnitetään huomiota julkisen vallan ja yksilön suhteisiin sekä tarkastellaan kuulumisen ja osallisuuden kysymyksiä arjen kohtaamisissa ja käytännöissä.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen aineistona ovat 25 perheen haastattelut vuodelta 2012 sekä 9 perheen uusintahaastattelut vuodelta 2013. Ensimmäisten haastattelujen tarkoituksena oli saada mahdollisimman laaja kuva perheiden elämästä Suomessa sekä heidän palvelukokemuksistaan. Uusintahaastatteluihin, joissa täsmennettiin aiemmin käsiteltyjä teemoja, valikoitiin erilaisia perheitä vanhempien iän, sukupuolen, muuttosyiden ja Suomessa asumisen keston mukaan.

Haastateltavat on tavoitettu postikyselyn avulla. Tilasimme sitä varten tutkijakollegani kanssa Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmässä osoitteiston, johon oli poimittu satunnaisotannalla 1 000 ihmisen osoitteet.¹ Kyselylomakkeen mukana lähetimme myös erillisen lomakkeen, jossa kysyttiin halukkuutta osallistua haastatte-

1 Otoksen poimintakriteerit olivat seuraavat: henkilö on hänen kanssaan samassa osoitteessa asuvan alle 18-vuotiaan lapsen huoltaja, on muuttanut Suomeen vuoden 1991 jälkeen, on asunut Suomessa tietojen poimintahetken mennessä vähintään vuoden ajan, äidinkieli on venäjä, asuinpaikka on Hamina, Imatra, Kotka, Lappeenranta tai Kouvola. Kaikki haastateltavat olivat muuttaneet Suomeen vuosina 1992–2010.

luun. Tämän jälkeen otimme yhteyttä haastateltaviin perheisiin. Haastattelut toteutettiin haastateltavien toiveiden mukaisesti joko venäjän tai suomen kielellä², ne nauhoitettiin ja litteroitiin kirjalliseen muotoon. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 416 sivua. Haastatteluiden aikana toimin sekä haastattelijana että tulkkina, sillä olen itse muuttanut Venäjältä ja puhun venäjää äidinkielenäni. Venäjän kielen käytön haastatteluissa voidaan nähdä lisänneen haastatteluiden sujuvuutta, sillä pystyin puhumaan haastateltavien kanssa ilman tulkkia ja ymmärtämään haastateltavien käyttämiä kulttuurisia viittauksia. Lisäksi saman tyyppiset kokemukset venäläisestä yhteiskunnasta, muutosta sekä Suomessa asumisesta auttoivat luomaan haastateltavien kanssa yhteistä ymmärrystä käsitellyistä ilmiöistä. Yhtenevät taustakokemukset haastateltavien kanssa eivät kuitenkaan olleet tutkimuksen teon ehtoina, sillä haastateltavat ovat muuttaneet eri aikoina, eri-ikäisinä ja eri puolilta Venäjää, joten jokaisen haastateltavan elämishistoria on omanlaisensa.

Ensimmäisellä haastattelukerralla kolmessatoista haastattelussa läsnä oli useampia perheenjäseniä, kuten puolisoita ja lapsia, kun taas kahdessatoista haastattelussa läsnä oli vain Venäjältä muuttanut perheenjäsen. Kolmessa haastattelussa mukana olivat lisäksi isovanhemmat ja kahdessa perheystävä. Toinen haastattelukierros toteutui lähes samoilla kokoonpanoilla. Haastattelujen aikana haastateltavia pyydettiin kertomaan perheestään sekä vastaamaan useisiin kysymyksiin perheensä näkökulmasta. Tällöin aineistossa ovat samanaikaisesti tunnistettavissa sekä haastateltavien perheenjäsenten erillisiin että perheissä yhteisesti jaettuihin kokemuksiin perustuvat puheenvuorot, jotka yhdessä muodostavat kertomuksia ja jotka on tuotettu haastattelutilanteessa vuorovaikutuksessa tutkijoiden kanssa. Tutkimuksessa on vahvasti läs-

na perheen näkökulma, vaikkakin vanhempien äänet saavat pääpainon. Tutkimukseen osallistuneet perheet tai osa perheenjäsenistä ovat muuttaneet Venäjältä Suomeen vuosina 1992–2010, ja yleisimmät muuttovuodet ovat 2006 ja 2007. Perheiden tai perheenjäsenten muuttoperusteena oli joko avioliitto, paluumuutto, opiskelu tai työ. Vanhempien ikähaarukka oli 26–53 vuotta, yli puolella oli korkeakoulututkinto ja suurin osa oli työsuhteessa.

Haastatteluiden aikana käsiteltiin eri teemoja keskittyen perheiden muuttoon, integraatioon, peruspalvelukokemuksiin sekä hyvinvointiin. Tässä artikkelissa tarkastelen perheiden peruspalveluihin kohdistuvaa puhetta tavoitteenani vastata seuraaviin kysymyksiin: Miten haastateltavat puhuvat peruspalvelukokemuksistaan? Miten haastateltavat positioivat itsensä suhteessa peruspalveluihin? Minkälaisena haastateltavien arjen kansalaisuus rakentuu eri positioiden kautta?

Analyysin työkaluna käytän diskurssianalyysia. Käsitän diskurssit puhetavoiksi, joiden avulla jokin ilmiö esitetään tietystä näkökulmasta. Yhteiskunnassa voi olla samanaikaisesti läsnä useita erilaisia diskursseja, mutta tietyt diskurssit voivat vakiintuessaan tukahduttaa moninaisuutta ja näyttäytyä itsestään selvinä. Tällaisia vahvoja diskursseja voidaan kutsua hegemonisiksi diskursseiksi, ja ne ovat sidoksissa niitä ylläpitäviin käytäntöihin. Diskurssit ovat kuitenkin konstruktivisia, kontekstisidonnaisia ja ajassa muuttuvia, jolloin niitä on mahdollista sekä uusintaa että horjuttaa. (Fairclough 1992, 68–70.)

Sen lisäksi, että diskurssit konstruoivat eri ilmiöitä, ne konstruoivat myös subjekteja, sillä niissä muodostuu yksilöille erilaisia positioita, jotka ohjaavat heidät näkemään itsensä ja heitä ympäröivän maailman tietyissä valossa. Positiot ovat osa jaettua sosiaalista todellisuutta, ja ne ilmentävät myös kulttuurin normeja sekä odotuksia. Usein positiot tarjoavat ihmisille valmiita

2 Lisäksi yksi haastattelu toteutettiin osittain englanniksi.

paikkoja, kuten maahanmuuttaja ja suomalainen, tai ne voivat olla erilaisia kulttuurisia tarinamalleja, jotka sisältävät erilaisia hahmoja, kuten esimerkiksi sankari ja uhri. Näitä valmiiksi annettuja luokituksia on mahdollista käyttää, reflektoida tai vastustaa itsensä positioinnissa. (Harré & Langenhove 1999.) Sellaisia puhetapoja, joilla ihmiset pyrkivät kyseenalaistamaan, kieltämään tai muuttamaan heihin kohdistuvia määritelmiä, voidaan kutsua vastapuheeksi (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 11). Kyse voi olla pitkäaikaisista tai tiettyyn vuorovaikutustilanteeseen rajautuvista puhetavoista. Lisäksi ihmiset voivat samanaikaisesti hyödyntää useita erilaisia luokitteluja itsensä positioinnissa, jolloin läsnä voi olla jännitteisiä ja ristiriitaisiakin elementtejä. (Burr 1995, 142–146.) Positioiden tarkastelu on sikäli mielekäästä, että ne mahdollistavat ja rajoittavat tietynlaista toimintaa, tuottaen sekä riistäen tietynlaisia odotuksia, vastuuta ja oikeuksia (Jokinen & Juhila 2004, 99).

Toteutin analyysin Willigin (2008, 114–117) diskurssinanalyysin ohjeita soveltaen siten, että aluksi etsin aineistosta kaikki ne kohdat, joissa puhuttiin peruspalveluista ja erittelin haastateltavien käyttämät eri puhetavat. Tämän jälkeen tarkastelin sitä, minkälaisia positioita puhetavat mahdollistavat haastateltaville. Lopuksi pohdin, millaisena haastateltavien arjen kansalaisuus rakentuu näissä positioissa, millaista toimintaa eri positiot mahdollistavat, mikä on eri positioiden suhde toisiinsa sekä minkälaisia jännitteitä niiden välillä mahdollisesti on.

Analyysin tuloksena tunnistin ja nimesin neljä eri positioita, jotka ovat kiitollinen, väärinkohdeltu, aktiivinen ja riippuvainen. Selkeyden vuoksi puhun analyysissä haastateltavien positioista, en perheiden positioista, sillä se, kenet näihin positioihin asetettiin, vaihteli. Lisäksi haastateltavat asemoivat itsensä eri tavoin eri positioihin haastatteluiden kuluessa. Osa asemoi johonkin positioon ainoastaan itsensä puhuessaan omasta

elämästään, osa toteutti asemoinnin haastateltutilanteessa perheensä kanssa tai puhuessaan perheestään, osa asetti positioon myös perheensä, venäläistaustaiset maahanmuuttajat tai maahanmuuttajat yleensä.

Tulosten selkeyttämiseksi käytän aineistosta poimimiani lainauksia, jotka perustelevat analyysissä esittämiäni tulkintoja. Aineistolainauksen perässä oleva numero kertoo, onko kyse ensimmäisestä vai uusintahaastattelusta. Tekstissä näkyvät haastateltavien nimet ja muut tunnistetiedot on muutettu heidän anonymiteettinsä säilyttämiseksi.

Kiitollisen positio

Kiitollisen positiossa haastateltavat käsittelevät suomalaista hyvinvointivaltiota, sen sisältämää sosiaaliturvaa sekä universaaleja peruspalveluita yleisellä tasolla. Kaikki haastateltavat kertovat olevansa tyytyväisiä sosiaaliturvan ja peruspalveluiden olemassaoloon, ja aineistosta on erotettavissa useita sellaisia ilmauksia kuin ”olemme hyvin kiitollisia suomalaiselle yhteiskunnalle”, ”täällä on kaikki paremmin kuin hyvin” tai ”Suomi on maahanmuuttajaperheille paratiisi”. Erityisen tärkeäksi esitetään sosiaaliturvan ja peruspalveluiden olemassaolon aikaansaama turvallisuuden tunne, sillä perheen tulevaisuus näyttäytyy ennakoitavana Suomessa.

Olen hyvin kiitollinen suomalaisille, tosi kiitollinen. Pyydän harvoin apua ja minulle riittää se tieto, että minulla on jotakin takana. Ajattelen nyt että jos tulee tosi vaikea tilanne, niin tiedän kenen puoleen kääntyä. [...] Tiedän että en joudu kadulle asumaan, jos palkka ei tule, saan asumistukea, se on se minun turvallisuuden tunne, olen tästä ihan varma. (Valentina 1.)

Haastateltavien kuvausten mukaan turvallisuuden tunne edellyttää luottamusta siihen, että hyvinvointivaltiolta saa tukea tarvittaessa. Kyse on luottamuksesta niin sanottuun hyvinvointival-

tion lupaukseen, eli lainsäädäntöön kirjattuun asetukseen siitä, että jokainen Suomessa asuva on oikeutettu toimeentuloon ja huolenpitoon (esim. Metteri 2012, 20; 38). Haastateltavat tuovat esiin fyysisen ja taloudellisen turvallisuuden, koska he voivat luottaa sosiaaliturvaetuuksien saatavuuteen, eikä heidän tai heidän lastensa tarvitse esimerkiksi joutua ”näkemään nälkää” tai ”joutua kadulle asumaan”. Näin ollen hyvinvointivaltiota kuvattiin kokonaisuudessaan riskeiltä suojaavana moraalisen ja taloudellisen instituutiona. Haastateltavat eivät esitä suomalaisen hyvinvointivaltion tuottaman turvallisuuden olevan itsestään selvää, vaan pikemminkin kiitollisuutta vaativaa, erityisesti kun suomalaisia järjestelmää peilataan venäläiseen sosiaalipalvelujärjestelmään, josta tällaisen turvallisuuden kerrotaan puuttuvan.

Kyl tää tuottaa kuitenkin sen turvan kun sosiaaliturva on kuitenkin Suomessa olemassa, et minun ei tarvii pelätä lasten elämän puolesta esimerkiksi, minun ei tarvii pelätä oman elämän puolesta. Vaikka kuvitellaan paha tilanne, niin ei ole kuolemanpelkoa, eikä tarvii pelätä lasten puolesta. Kun Venäjällä esimerkiksi jos sä menetät, niin sä menetät kaiken, sit sä oot ulkona, sit sä oot ulkona, eikä ole mitään mahdollisuuksia enää. (Tamara 2.)

Haastateltavat liittävät turvallisuuden tunteen paitsi palveluiden ja etuuksien saatavuuteen, myös peruspalveluiden menetelmälliseen oikeudenmukaisuuteen. Suomalaisen peruspalveluiden työntekijöiden kerrotaan noudattavan virallisia sääntöjä, antavan avoimesti tietoa ja toimivan sekä rehellisesti että palveluiden käyttäjän parhaaksi. Peruspalveluiden saavutettavuus kuvataan ihmisyiden ja sosiaalisten oikeuksien tunnustamisena ja kunnioittamisena huolimatta elämäntilanteesta tai sosioekonomisesta statuksesta.

Kun meillä oli niitä ristiriitoja niin sit mies päätti lähteä, ja se oli vaikea hetki. Ja miehen äidin

puolelta tuli myös uhkailuja että lapsi otetaan minulta pois. Ja siitä haluan kiittää suomalaista yhteiskuntaa, että vaikka olen työtön, niin minulla oli mahdollisuus maksuttomaan lakipalveluun ja sit sosiaalitoimeen otin yhteyttä ja minulle annettiin konkreettista lakineuvontaa ja sitten myös rauhoiteltiin että lasta ei oteta pois. (Ludmila 1.)

Kiitollisuus hyvinvointivaltiota ja peruspalveluita kohtaan näyttää korostuvan erityisesti siksi, että haastateltavat eivät koe olevansa automaattisesti oikeutettuja peruspalveluihin. Maahanmuuttajien saamat peruspalvelut kuvataankin ylimääräisinä, ei välttämättöminä, ja siten suomalaisten hyväntahtoisuuteen perustuvina. Lisäksi osa haastateltavista esittää, että valtaväestö on etuoikeutetussa asemassa ja että heitä pitäisi tukea ensisijaisesti, kun taas maahanmuuttajia vasta toissijaisesti, sillä maahanmuuttajat eivät ole ansainneet tukea samalla tavalla kuin valtaväestö.

Suomalaisten kohdalla on eri asia, he ovat syntyneet täällä ja heidän esi-isät tehneet töitä, sitten jos heidän kohdalla asiat eivät ole menneet hyvin se on eri asia, heitä pitää auttaa ensin (Petr 1).

Useat haastateltavat esittävät, että valtaväestö on ansainnut enemmän oikeuksia kuin maahanmuuttajat. Kyse vaikuttaisi olevan eräänlaisesta luontaisesta periytymisoikeudesta, jonka mukaan poliittisen yhteisön jäsenyys siirtyy automaattisesti seuraavalle sukupolvelle. Tämän näkemyksen mukaan etuoikeus peruspalveluihin tulisi olla niillä yksilöillä, joilla on kiinteä historiallinen ja kulttuurinen side yhteisöön tai joiden aiemmat sukupolvet ovat osallistuneet peruspalveluiden rahoittamiseen.³ Maahanmuuttajien tukeminen

3 Myös paluumuuttajan statuksella muuttaneet ilmaisevat kiitollisuutensa saatua sosiaaliturvaa ja peruspalveluita kohtaan. Kaikki paluumuuttajan statuksella muuttaneet haastateltavat olivat syntyneet Venäjällä ja puhuivat äidinkielenään venäjää.

esitetään ylimääräisenä hyväntahtoisena toimintana, sillä se ylittää moraalisen velvollisuuden huolehtia ainoastaan oman valtion kansalaisista.

Kiitollisen positiota tarjotaan maahanmuuttajille myös julkisessa keskustelussa (Haavisto & Kivikuru 2009, 89) esimerkiksi yltiöpositiivisissa henkilöjutuissa, jossa esimerkillinen ”hyvin koutunut” maahanmuuttaja ei puhu suomalaisen yhteiskunnan ongelmista, vaan osoittaa kiitollisuutensa mahdollisuudesta asettua Suomeen. Tämän tyyppisiä puheenvuoroja on näkyvissä myös näissä haastatteluissa.

Se on, no Suomesta voi sanoa joku paratiisi, voi sanoa venäläisille. Me emme ole tottuneet, että joku antaa tukea meille ja rauhaa ja turvallisuutta. Ja no koko elämä on semmoinen, että olemme onnellisia, että voimme päästä asumaan Suomeen. Emme voi antaa kritiikkiä jostain asiasta, koska minä ajattelen, että sitten no kaikki asiat toimivat hyvin. (Artem 1.)

Kiitollisuuden ilmaisu voidaan tulkita arvostavaksi asenteeksi toisen antamaa hyödykettä tai tekemää tekoa kohtaan, jolloin se on hyväksi koetun tunnustamista. Mitä suurempaa kiitollisuutta tuodaan esille, sitä suurempi myös hyväntekijän saama tunnustus on. Tällöin kiitollisuuden osoitus on interaktiivista toimintaa, joka luo yhteisyyttä eri osapuolten välille ylläpitäen vastavuoroisuutta. (Bonnie & de Waal 2004, 282–283.)

Asemoidessaan itsensä kiitolliseen positioon haastateltavat usein argumentoivat tavoilla, jotka vaikuttaisivat ottavan etukäteen huomioon heihin mahdollisesti kohdistuvan kritiikin. Tällainen argumentointi tuo esiin sen, että he tuntevat hyvin heihin liitetyt stereotyyptit, esimerkiksi mielikuvan sosiaaliturvaetuksia väärinkäyttävästä maahanmuuttajasta. Lisäksi haastateltavat kertovat, että he haluavat osallistua hyvinvointivaltion rahoittamiseen verojen maksun muodossa ja että he eivät

ole röyhkeitä palveluiden hyväksikäyttäjiä, vaan palveluiden käyttö on ollut oikeutettua tietyssä elämäntilanteessa, ja nyt he ovat siitä kiitollisia. Kiitollisuuden osoitus voidaan nähdä tapana hakea hyväksyntää ja oikeutusta oman perheen peruspalveluiden käytölle, välttää sosiaalista pakheksuntaa sekä esittää itsensä moraalisenä toimijana. Positio tuo esille myös haastateltavien oman subjektiivisuuden, sillä he vastaavat heihin kohdistettuihin kulttuurisiin odotuksiin omalla toiminnallaan osoittamalla aktiivisesti kiitollisuutta.

Tällainen asetelma voi vähentää vastakkainasettelua valtaväestön kanssa, mutta siinä on kuitenkin kääntöpuoli, sillä se lujittaa valtaväestön ja maahanmuuttajien välistä hierarkkista suhdetta, jossa maahanmuuttaja on valtaväestön tuen armoilla ja häneltä vaaditaan nöyryyttä. Lisäksi asettuessaan kiitolliseen positioon haastateltavat uusintavat niitä puhetapoja, jotka kaventavat heidän oman jäsenyytensä ja toimintansa mahdollisuuksia. Tämä ei välttämättä sovi yhteen sen ajatuksen kanssa, että integraatioon kuuluu tasa-vertainen vuorovaikutus ja osallistuminen (myös Varjonen 2012, 76). Maahanmuuttajien ottama kiitollisen positio on kiinnostava suomalaisuuden tutkiskelun väline. Se herättää kysymyksiä siitä, katsotaanko peruspalveluihin oikeutetuiksi ainoastaan kiitolliset yksilöt ja tunnustetaanko maahanmuuttaja yhteisön jäseneksi vain silloin, kun hän osoittaa kiitollisuutta suomalaiselle hyvinvointivaltiolle. Tämä tarkoittaisi sitä, että vaikka Suomessa on lain mukaan asumisperusteinen sosiaaliturva, moraalinen oikeus siihen on pelkätään tietyllä tavalla käyttäytyvillä yksilöillä.

Väärinkohdellun positio

Edellä esitetystä kiitollisen positiosta käsin haastateltavat puhuivat peruspalveluista yleisellä tasolla. Kun peruspalvelukokemuksista alettiin puhua yksityiskohtaisemmin, myös palveluiden epäkohdat tulivat näkyvämmiin esille. Väärinkoh-

dellun positiosta haastateltavat käsittelevät yhtäältä tilanteita, joissa he ovat kokeneet vääryyttä peruspalveluiden tai niissä työskentelevien työntekijöiden taholta. Toisaalta väärinkohtelu on voinut tapahtua liittyen peruspalvelujärjestelmään kokonaisuudessaan, jolloin se näyttäytyy rakenteellisena ongelmana, kuten palveluiden vaikeana saavutettavuutena tai käytettävyytenä. Saavutettavuutta vaikeutti haastateltavien mukaan ensinnäkin palveluiden pirstaloituneisuus ja se, ettei palveluista ollut saatavilla ymmärrettävää tietoa, sekä toiseksi se, että järjestelmää on ylipäätään vaikeaa hahmottaa muutettaessa toisesta maasta, jonka järjestelmä on erilainen.

Se on tietysti kun on ihan erilaisesta kulttuurista, ihan erilaisesta elämästä, ihan erilaisesta yhteiskunnasta hyppää sitten ihan erilaiseen, jossa on omat säännöt ja kaikki. Vaikka sanotaan, et maassa maan tavalla, mut jos ei tunne maan tapoja, niin...se ei tuu kyllä kun kantapäähän kautta sitten noi palvelut ja etuudet. (Venera 2.)

Suomalaista peruspalvelutyötä ohjaa vahvasti tasa-arvon periaate, jonka mukaan jokaiselle palveluiden käyttäjälle tarjotaan samat edut ja palvelut sekä kohdellaan kaikkia palveluiden käyttäjiä samalla tavalla. Tasa-arvon periaate kohtaa kuitenkin usein käytännön ongelmia, sillä maahanmuuttajilla ei välttämättä ole kielitaitoa ja palvelujärjestelmän tuntemusta, jolloin todellinen yhdenvertaisuus ei aina toteudu (Banting & Kymlicka 2006, 2; Hammar-Suutari 2009, 28). Haastateltavat kertoivatkin asioinnin peruspalveluissa olevan erityisen haasteellista edellä mainittujen tekijöiden vuoksi.

Väärinkohtelu liittyy myös työntekijän taholta saatuun kohteluun. Se esitettiin tästä positiosta käsin välinpitämättömyytenä, jolloin työntekijän kerrottiin suorittaneen tapaamisen ”ainoastaan merkinnän vuoksi”. Tällöin perheen elämäntilanteeseen liittyviä asioita ei ole ollut mahdollista sel-

vittää, ja tarpeellisia palveluja tai työntekijöiden ymmärrystä perheen tilanteeseen on ollut vaikeaa saada. Tällaiset tilanteet ovat aiheuttaneet epätoivon ja epävarmuuden tunteita erityisesti silloin kun palvelun saaminen on nähty välttämättömäksi perheen elämäntilanteen vuoksi.

En tiedä mitä minun pitäisi tehdä, pitäisikö uhata että hyppään katolta vai mitä. Heillä on ihan sama -asenne. Minusta tuntuu että ihmiset kysyvät vain virastossa että miksi sinä tulit tänne, että mene vaan pois [...] En edelleenkaan tiedä, mitä minun pitäisi tehdä, että minut huomattaisiin. (Josefina 1.)

Haastateltavat kertovat myös tapauksista, jolloin palvelua saadakseen he ovat joutuneet ”taistelemaan” oikeuksistaan peruspalveluissa tai käyttämään suomalaisia tai Suomessa pitkään asuneita ystäviä ja sukulaisia niin sanottuina palveluagentteina ja puolestapuhujina ennen kuin palvelu on myönnetty. Palveluiden vaikealla saavutettavuudella on useissa tapauksissa ollut kauaskantoisia seurauksia perheen tai perheenjäsenten integraation kannalta.

Haimme monta kertaa paikkaa suomenkielisestä päiväkodista, mutta emme saaneet sitä koska vaimoni oli toisen lapsen kanssa kotona. Olkaa hyvät ja menkää venäjänkieliseen päiväkotiin, mutta ette pääse suomenkieliseen. [...] Meille sanottiin koko ajan että älkää huolehtiko, kohta lapsenne ei halua puhua venäjää, mutta näimmehän me vanhempina että mitään edistystä suomen kielessä ei tapahtunut. Olen huolissani siitä miten ensimmäinen luokka menee, ja voi olla että hän joutuu käymään sen sitten vielä uudestaan. (Stanislav 1.)

Haastateltavat puhuivat väärinkohtelusta joko kohtaaminen yksittäistapauksina tai liittyen palvelujärjestelmään. Jälkimmäisessä tapauksessa palvelujärjestelmän toimimattomuus ja palveluiden käyttäjien väärinkohtelu esitettiin rakenteellisena kysymyksenä, joka koskettaa sekä

maahanmuuttajia että valtaväestöä. Tällöin se näyttäytyy asiantilana, johon yksittäinen henkilö ei voi vaikuttaa. Lisäksi haastateltavat tuovat esiin, että kotouttamistoimia leimaa uudelleenopetuksen painotus, mikä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajan aiempia taitoja ja omia toiveita ei huomioida tarpeeksi tai lainkaan. Toisin sanoen keskitytään siihen, mitä taitoja henkilöltä puuttuu, eikä siihen, mitä taitoja hänellä jo on.

Pitäisi tehdä joku selkeä porrastettu opiskelupolku. Esimerkiksi ensin opiskellaan vuoden kieltä ja sitten olisi mahdollisuus mennä pätevöittämään omaa ammattiaan. Ihminen myös itse tietäisi mitä hän voi tehdä seuraavaksi. Nyt on niin, että ensin opiskellaan kolme vuotta, jonka jälkeen työnnetään ovesta ulos ja sanotaan: menkää opiskelemaan minne haluatte, etsikää itse omat opiskelupaikkanne. Heti alussa pitäisi ottaa huomioon ihmisen taidot ja kysyä mitä juuri hän haluaa. (Igor 1.)

Useista haastateltavien puheenvuoroista kuului vahva toive hyödyntää aiempaa koulutusta ja osaamista Suomessa. Tämä oli kuitenkin mahdollista hyvin harvoissa tapauksissa. Eastmondin (2012, 102) mukaan pohjoismaiselle integraatiopolitiikalle on tyypillistä nähdä maahanmuuttajat ”epätäysinä” henkilöinä, jotka tarvitsevat toimia itsensä ”täydentämiseksi”. Lisäksi Buchertin (2015, 74) Suomessa toteuttaman tutkimuksen mukaan peruspalveluiden työntekijät näkevät maahanmuuton aiheuttaneen palveluiden käyttäjälle väliaikaisen hyvinvointivajeen, jota ammattilaiset pyrkivät poistamaan. Tällöin ihmisen on kuitenkin mahdollista niin sanotusti ”jäädä jumiin” peruspalveluiden lukuisten toimenpiteiden kohteeksi (Olwig 2011, 7).

Kertoessaan väärinkohtelusta haastateltavat kuvaavat sellaisia kohtaamisia peruspalveluiden työntekijöiden kanssa, joissa työntekijät eivät pystyneet ymmärtämään perheen yksilöllistä ti-

lannetta, vaan tilanne ohitettiin tai sitä pyrittiin selittämään esimerkiksi venäläisellä kulttuurilla. Tällöin oletetaan, että kulttuurinen tausta aiheuttaa ongelmia, eikä muita asioita tuoda esille, mikä estää näkemästä perheen erityisyyttä.

Et jos nainen voi huonosti, sit laps voi huonosti, sit vaan ihmetellään no lapsi, sit ruvetaan hoitaa lasta, sit löydetään et äidillä on huono vointi, sit ihmetellään miks äiti voi huonosti, no se on venäläinen. Sit usein miks nainen voi huonosti se on siltä puuttuu se sosiaalinen verkosto. (Tamara 1.)

Kun käytetään kulttuuria selityksenä perheen kohtaamiin haasteisiin, monet yhteiskunnalliset ilmiöt näyttäytyvät maahanmuuttajien taustasta johtuvina ilmiöinä, jolloin samalla jätetään yksilölliset ja rakenteelliset tekijät huomioimatta sekä ylläpidetään stereotyyppioita (ks. Malkki 1995, 507–512). Kulttuurilla selittäminen voikin pahimmillaan sekä estää oikeanlaisen avun saamisen että ohittaa palveluiden käyttäjän näkökulman, kun palveluiden käyttäjän muita elämäntilanteeseen liittyviä seikkoja ei huomioida ja palveluiden käyttäjät nähdään ainoastaan ulkoapäin määriteltyjen kategorioiden edustajina (Anis 2008; 67; Pohjola 2010, 35). Lisäksi kulttuuristamista voidaan pitää rasismina siinä mielessä, että ihmisiä erotellaan kulttuuritaustan mukaan automaattisesti ensinnäkin olettaen heidän jakavan tietynlaisia arvoja ja käyttäytyvän samalla tavalla sekä toiseksi lähes tyyten eri kulttuureita selkeärajaisina ja staattisina (Stolcke 1995,4).

Väärinkohdellun positiosta käsin haastateltavat kertovat, että he ovat yrittäneet olla toimijoita, mutta väärinkohtelu peruspalveluiden taholta on estänyt heidän toimijuuttaan, sillä peruspalvelut eivät ole toimineet tarkoituksenmukaisesti, vaan ovat ajoittain jopa vaikeuttaneet perheiden arkielämää. Tästä positiosta katsottuna haastateltavien toimijuus vaikuttaa hyvin rajalliselta, sillä heidän toimintamahdollisuutensa määrittävät

ulkopuolelta ja ovat sidoksissa palveluiden saatavuuteen, työntekijältä saatuun kohteluun sekä opiskelumahdollisuuksiin. Osassa haastateltavia kuuluu väärinkohtelun kokemusten seurauksena syntynyt epäluottamus joitakin työntekijöitä tai pahimmassa tapauksessa koko palvelujärjestelmää kohtaan. Epäluottamus vaikuttaa siihen, että tietyissä elämäntilanteissa tarvittavia palveluita ja tukea ei haeta ollenkaan, jolloin vaarana on, että haastateltavien toimintamahdollisuudet kaventuvat entisestään.

Aktiivisen positio

Aktiivisen positiossa haastateltavat korostavat omaa aktiivisuuttaan eli toimintaansa ja motivaatiotaan suomalaiseen yhteiskuntaan osallistumisessa. Suurin osa haastateltavista tunnistaa, ottaa kantaa ja positioi itsensä suhteessa yhteiskunnallisiin diskursseihin, kuten poliittisiin ohjelmiin, lainsäädäntöön ja julkiseen keskusteluun, joissa sekä korostetaan työllistymistä tärkeimpänä integraation osana että ajoittain asemoidaan maahanmuuttajat sosiaaliturvaetuksien väärinkäyttäjiksi (Rastas 2009, 51). Bantingin ja Kymlickan (2006, 8) mukaan länsimaissa julkisessa keskustelussa erotellaan niin sanotut hyvät ja pahat maahanmuuttajien ryhmät, jolloin hyviksi määrittävät ahkerat, työssä käyvät ja lakeja noudattavat maahanmuuttajat ja pahoiksi maahanmuuttajiksi näiden vastakohtat sekä uskonnolliset fundamentalistit. Aktiivisen positiossa haastateltavat käsittelevät heihin kohdistettuja leimoja sekä kulttuurisia odotuksia työllisyydestä tuoden esille hyvinvointivaltion tarjoamien etuuksien kannustinloukku-vaikutuksen, jolloin yksilön nettotulot vähentyvät hänen mennessään töihin ja menettäessään oikeuden sosiaaliturvaetuksiin.

Jos ihminen menee töihin pitää saada enemmän rahaa kuin jos istuu kotona, että tulee motivaatiota. Jos istuu kotona ja saa enemmän rahaa, se

on väärin. Aika paljon ihmiset istuu kotona eikä haluu mennä töihin, kun saa kaikki valtiolta. [...] Pitäisi olla ero niiden välillä jotka haluu olla töissä, samanlainen taso. Minä olen 8 h töissä ja saan saman kun joku joka istuu kotona. (Isabella 1.)

Puhuessaan kannustinloukuista haastateltavat viittaavat yleensä laajempaan maahanmuuttajien ryhmään, joita asia koskee. Kaikki haastateltavat kertovat tuntevansa ihmisiä, jotka ovat työttöminä kannustinloukkujen takia eivätkä ole yrittäneet tarpeeksi oppia suomen kieltä tai olleet aktiivisia työnhauksessa. Kannustinloukuilla esitetäänkin olevan monia negatiivisia vaikutuksia: ne heikentävät työttömänä olevien hyvinvointia, sillä työtön ”ei pääse toteuttamaan itseään” ja ”tuntemaan itseään tarpeelliseksi”, niiden vuoksi suomen kielen oppiminen, työllistyminen ja sosiaalisten verkostojen laajentaminen vaikeutuvat, ne lisäävät kielteisiä asenteita valtaväestön taholta ja ovat epäoikeudenmukaista työssäkäyviä kohtaan. Aktiiviseen positioon asemoituvien haastateltavien puheessa työttömillä tarkoitetaan ainoastaan eri maista muuttaneita työttömiä, ja position edustajat vastustavat itsensä sijoittamista tähän ongelmalliseksi konstruoituun työttömien maahanmuuttajien kategoriaan kuvaamalla itsensä aktiiviseksi sekä vertaamalla omaa toimintaansa vähemmän aktiivisten toimintaan.

Kursseista maksetaan maahanmuuttajille liikaa, niin sitten monet maahanmuuttajat haluaa kursseille eikä töihin. Kursseilla on mukavaa ja siellä saa ruokaa. Kukaan ei yritä sitten tosissaan oppia suomen kieltä. Kursseilla voi käydä ikuisesti ja saada enemmän rahaa kuin työstä. [...] Ajattelen että töitä kyllä on, se on sama onko Suomessa vai Venäjällä. Minäkään en ole muuten vaan istuksinut kotona sen jälkeen kun lähdin miehen luota. Olen koko ajan tehnyt jotain. [...] Ymmärrän kyllä suomalaisia hyvin [niitä, jotka paheksuvat maahanmuuttajien saamia tukia], he maksavat hirveitä veroja ja tekevät paljon töitä. (Valentina 1.)

Haastateltavat tunnistavat sosiaaliturvaetuuksia väärinkäyttävän maahanmuuttajan kategorian, mutta puhuvat itseään siitä pois aktiivisen positioon. Tämä voidaan tulkita pyrkimykseksi erottautua ongelmalliseksi määrittelystä kategoriasta, osoittaa olevansa kunnollinen sekä tavoitella yhteisyyttä valtaväestön kanssa. Valtiosta irrallisen toimeentulon esitetään ensinnäkin olleen oman lähtömaan kulttuurissa keskeisessä roolissa, ja toiseksi sitä käytetään voimavarana, jolla osoitetaan omaa aktiivisuutta ja moraalisuutta myös vastaanottavassa yhteiskunnassa.

Me maksamme maahanmuuttajien elämän, samoin kuin suomalaisetkin. Sosiaalietuudet ovat riittäviä, ei isoja, mutta silloin tarjotaan myös asunto ja muita maksuttomia palveluita. Se on hyvä, ajattelen, että ihmisiä pitää auttaa. Suomessa on pitkälle kehittynyt tämä systeemi, kielen opiskelu ja ammattiopintojen suorittaminen. Olet saapunut, ole hyvä, sopeudu vuoden ajan, mutta löydä sitten joku työ, mutta heillä ei ole edes kiinnostusta. [...] Venäjällä sanotaan että jokainen on oman onnensa seppä. Ei yhteiskunta voi tehdä mitään, ihmisillä on mahdollisuus kanssakäymiseen, mahdollisuus opiskella ja käydä kaupassa, mutta jokainen henkilökohtaisesti itse valitsee sen tien jota pitkin kulkee, minkälainen perheen hyvinvoinnista muodostuu. (Petr 1.)

Useat haastateltavat tuovat esille huolen hyvinvointivaltion tulevaisuudesta ja rahoituspohjasta käyttäen konkreettisia esimerkkejä koulujen sulkeamisesta tai lasten harrastuksiin käytettävien määrärahojen leikkaamisesta. Voidaankin tulkita, että puhumalla yhteisiksi valtaväestön kanssa määrittelyistä huolista rakennetaan yhteisyyttä itsen ja valtaväestön välille, samalla kun ylläpidetään vastakkainasettelua valtaväestön ja sosiaaliturvaetuuksia käyttävien maahanmuuttajien välillä.

Minusta on semmoisia ihmisiä jotka muuttavat ja he ovat töissä, mutta sitten on semmoisia jotka

valittavat 15 vuotta. Ja minusta sen politiikan pitää olla parempi, jotta kuitenkin säilyy koulut ja sosiaaliturva. Parempi se, kuin avata paikka ihmiselle joka haluaa istua sosiaalitoimistossa 10–15 v. (Samara 1.)

Muutto toiseen maahan tarkoittaa monelle haastateltavalle sitä, että joutuu aikuisiällä oppimaan vieraan kielen ja pätevoittämään tutkinnon tai oppimaan uuden ammatin. Haastateltavat esittivätkin, että tällainen tilanne vaatii erityisen paljon aktiivisuutta, jotta voisi ”luoda hyvää elämää Suomessa” tai ”löytää paikkansa Suomessa”, sillä on ennako-oletuksena, että tällaista paikkaa ei automaattisesti ole. Tällöin maahanmuuttajalla esitetään lähtökohtaisesti olevan vähemmän toimintamahdollisuuksia kuin valtaväestöön kuuluvalla yksilöllä, jolloin häneltä vaaditaan myös enemmän ponnisteluita. Mikäli oman elämän järjestäminen siitä huolimatta onnistuu Suomessa, se rakentaa kuvaa omasta aktiivisuudesta.

Minulla oli aina sellainen käsitys, että ihminen voi itse mennä eteenpäin omalla vastuulla, omalla voimalla. Jos minä nyt pystyn saamaan työpaikan ja sitten kaikki muut asiat minä voin järjestää työpaikan kautta. Jos me molemmat olemme töissä, nyt on iso lama ja paljon työttömiä kuitenkin tällä alueella. Mutta me olemme molemmat töissä ja se on mahtavaa. (Artem 2.)

Aktiivisen positiota voidaan tarkastella sitä yhteiskunnallista keskustelua vasten, jossa maahanmuuttajalle tarjotaan työtä vieroksuvan, sosiaaliturvaetuuksien väärinkäyttäjän positiota, heidät nähdään ulkopuolisina, solidaarisuuden piiriin kuulumattomina ja heitä arvioidaan yhteisölle tuottamiensa hyötyjen ja haittojen perusteella uusliberalistiseksi nimetyn eetoksen mukaisesti (ks. Keskinen ym. 2009, 14–15). Tästä positiosta käsin tarveharkintaisten etuuskien ja palveluiden käyttö näyttäytyy tuomittavana ja epätoivottavana, kun taas työmarkkinaosallisuus normina ja moraalisen ihmisen mittana.

Osa haastateltavista esittää heikon työllisyyslanteen osasyynä maahanmuuttajien valtaväestöä suuremmalle työttömyydelle, jolloin heille toivotaan enemmän työllisyysmahdollisuuksia ja sopivia koulutuksia. Osa taas puhuu kärjekkäämmiin siitä, että etuuskien käyttö on moraaliallappaettavaa, laiskistavaa ja integraatiota estävää, jolloin maahanmuuttajille toivotaan työvelvoitetta. Kaikkia haastateltavia yhdistää kuitenkin se, että he haluavat erottautua tästä sosiaaliturvatuksia käyttävästä ryhmästä. (Myös Haikkola, 2012, 86–87; Varjonen 2012.) Näyttääkin siltä, että haastateltavien puheessa aktiiviseksi positioituminen edellyttää stereotyyppien käyttöä, jolloin ongelmallisia maahanmuuttajia koskevia puheita tuotetaan uudelleen.

Kun työllisyysongelmat esitetään maahanmuuttajien, ei järjestelmän tai yhteiskunnan piirteiden, aktiivisen positioikin näyttäyty loogisena ja jopa vaihtoehdottomana. Lisäksi aktiivisen positio mahdollistaa haastateltaville laajan toimijuuden, sillä he eivät ainoastaan kerro omasta toiminnastaan, vaan myös jakavat palveluiden kehittämishetdotuksia varsinkin kannustinloukkujen poistamisesta. Haastateltavien puheenvuoroissa käsitellään myös sitä, minkälainen yhteiskunnallinen jäsenyys on toivottavaa ja minkälainen toiminta on heille mahdollista. Tavoitteena näyttäytyy suomen kielen oppiminen, työssäkäynti, oman perheensä elättäminen ja sosiaaliturvatuksista irrottautuminen, mitkä kaikki ovat myös kotouttamispolitiikan tavoitteena.

Riippuvaisen positio

Riippuvaisuuden voidaan nähdä kuuluvan osaksi jokaisen yhteiskunnassa elävän yksilön elämää, ja usein yksityiselämän riippuvaisuus läheisten tuesta tulkitaan hyväksyttäväksi. Julkisen hyvinvointivaltion alueella riippuvaisuus näyttäyty päinvastoin epätoivottavana ja häpeällisenä, jolloin myös riippuvaisuus ja autonomia saatetaan

asettaa vastakkain. (Juhila 2006, 166–169; Turtiainen 2011, 139.) Tästä positioista käsin haastateltavat asemoivat itsensä riippuvaisiksi peruspalveluista ja käsittelevät tähän positioon liittyviä eri puolia.

Muutto uuteen maahan voi itsessään heikentää autonomiaa, sillä aiemmat tiedot ja taidot eivät välttämättä päde uudessa ympäristössä (Turtiainen 2011, 140). Haastateltavat kuvaavat muuton jälkeistä vaihetta hyvin vaikeaksi, sillä he kertovat autonomiansa heikentyneen heidän joutuessaan ”lapsen” tai ”oppipojan” asemaan, jolloin heitä on vaadittu opettelemaan monia asioita aikuisiällä uudessa maassa. Osa haastateltavista käyttää tästä ajasta sellaisia ilmaisuja kuin: ”se on sama kun joutuis opettelemaan kävelemään uudestaan” tai ”sä joudut rakentamaan itsesi ihan nollassa”. Riippuvaisuus peruspalveluista on syventänyt autonomia menettämisen kokemusta, sillä riippuvaisuus käsitetään usein keskeneräisyydeksi, ei-vielä aikuisuudeksi (ks. Sennett 2004, 109). Haastateltavien kuvaama ”itsensä rakentaminen” on sidoksissa suurelta osin peruspalveluihin, kuten työvoimatoimiston tarjoamiin koulutuksiin, jolloin riippuvaisuudesta peruspalveluihin pääsee eroon ainoastaan niitä käyttämällä. Palveluita on kuitenkin ollut ajoittain myös vaikeaa saavuttaa, jolloin haastateltavat ovat joutuneet muuttamaan suunnitelmiaan.

Yritin useamman kerran kampaajakoulutukseen mutta en päässyt ammattiopintoihin puutteellisen kielitaidon vuoksi. Mutta kun olen käynyt useita kielikursseja, en pääse enää niillekään. Silloin kun muutimme oli suuria suunnitelmia. Oli suunnitelma siitä että saisin täällä kampaajan ammattipätevyyden. Mutta en päässyt sinne kampaajakoulutukseen. Pääsin työharjoitteluun sellaiseen firmaan joka valmistaa ruokaa, mutta siinä kävi niin, että minä vain tiskaan ja siivoan. (Marfa 1.)

Useimmat haastateltavista ovat joutuneet odottamaan pitkiä aikoja kielikursseille tai ammatti-

koulutukseen pääsyä, vaikka heidän oma motivaationsa koulutukseen ja työhön on ollut suuri. Työvoimatoimistossa, koulutuksissa tai työnantajien taholta on harvoin otettu huomioon henkilöiden aiempi osaaminen, ja useimmiten hän on joutunut suorittamaan joko osan tai koko koulutuksen uudestaan Suomessa.

Jos käy suomen kielen kurssia sosiaalirahalla, valtio maksaa turhaan rahaa eikä ihminen pysty tekeen mitään. Haluaisi mutta ei pysty tekeen mitään kun ei ole suomalaista paperia. Vaikka olet kuinka insinööri tai mikä Venäjällä ja fiksi ihminen, jos ei ole suomalaista paperia ei pysty tekeen mitään. (Elena 1.)

Riippuvaisuus kuvataan hyvin negatiivisena silloin kun jotain perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeää palvelua on ollut vaikeaa saada. Tällöin kyse on ollut esimerkiksi lapsen päivähoitopaikan hakemisesta, vanhemman pääsystä töihin tai etuuskien viivästyisestä perheen jouduttua vaikeaan elämäntilanteeseen. Palveluiden käyttö näyttäytyikin vaihtoehdottomana toimintana erityisesti muuton jälkeen, sillä maahanmuuttajien kotouttaminen on otettu pääosin valtion tehtäväksi ja pääosa kotouttamistoimista toteutetaan julkisten palveluiden piirissä. Lisäksi terveyspalveluiden käyttö on lapsiperheissä välttämätöntä.

Oli tällainen tapaus että [lapsella] oli korva kipeä ja lääkäri katsoi sinne ja sanoi että ei siellä mitään, että saatte särkylääkkeitä. Ja sitten viikon oli sillä tavalla, että oli korkea kuume ja lapsi valitti kipuja ja sitten käytiin taas lääkärissä ja hän sanoi että ei siellä mitään ole että särkylääkettä. Ja illalla soitin sairaalaan ja siellä nainen alkoi huutaa minulle että te olette aamulla käynyt terveyskeskuksessa että ei siellä mitään ole [...] Ja sitten mentiin sinne ja edelleenkin lääkäri sanoi että ei täällä mitään ole, mutta sitten otettiin verikokeet ja heti muuttui niiden ihmisten ilme, ja tultiin tosi ystävälliseksi ja kysyttiin onko teillä autoa vai pitäisikö tilata am-

bulanssi koska pitää heti mennä [toiseen sairaalaan] sillä lapsen veri on tosi huono. (Valentina 1.)

Osa haastateltavista esittää riippuvaisuuden peruspalveluista elämäntilanteeseen liittyvän, väliaikaisena ja myöhemmin muuttuvana asiantilana. Tällöin tuodaan esille vastavuoroinen ajatus siitä, että myöhemmin maahanmuuttaja voi antaa suomalaiselle yhteiskunnalle jotakin takaisin esimerkiksi kehittämällä ammattialaansa, maksamalla veroja tai auttamalla muita yhteiskunnan jäseniä, jolloin tämänhetkinen riippuvaisuus palveluista näyttäytyy hyväksyttävänä.

Vastavuoroisuudesta on tällä hetkellä vaikea puhua, ehkä myöhemmin sitten kun osaan kielen ja saan ammatin minä annan jotakin suomalaiselle yhteiskunnalle, mutta jos puhutaan toisinpäin siitä yhteydestä et mitä saan, niin ensinnäkin Suomessa on turvallista. Siinä mielessä turvallista, että tällainen sosiaalinen tuki on mahdollinen ja minun ei tarvitse huolehtia että onko lapsella ruokaa, ja minulla on talo ja näin, ja sitten yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskeluun. (Ludmila 2.)

Kun riippuvaisuudesta puhutaan väliaikaisena tilana, toimijuus säilyy ihmisellä itsellään ja peruspalveluita kuvataan mahdollistajina sekä välineinä sellaisten taitojen hankkimiseen, joiden avulla voi myöhemmin osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan ja hoitaa asioitaan itsenäisesti. Tällöin kyse on Turtiaisen (2011, 141) esittämästä positiivisesta riippuvaisuudesta, joka vahvistaa palveluiden käyttäjien autonomiaa ja toimintaedellytyksiä.

Haastateltavat kertovat pyrkivänsä käyttämään ainoastaan välttämättömiä palveluita sekä välttelemään tarveharkintaisia etuuksia ja palveluita. Asemoidessaan itsensä tähän positioon riippuvaisuus ei näyttäydä toivottavana vaan häpeällisenä, ja haastateltavat pyrkivät pääsemään siitä eroon mahdollisimman nopeasti.

Halusimme mennä itse vahvasti eteenpäin ja olla riippumattomia sosiaalitoimistosta ja muista viranomaisista. Jotenkin onnistuimme siinä. Ehkä meillä on venäläinen ajattelutapa, koska Venäjällä ei auta kukaan, pitää itse pärjätä ja jos pystyt elämään niin sitten pystyt. Ehkä tämä on jäänyt meidän alitajuntaamme ja siksi haluamme pärjätä itse. (Natalia 1.)

Osa haastateltavista kuitenkin kertoo riippuvaisuutensa palveluista vähentävän heidän autonomiaansa, sillä palveluiden käytön edellytyksenä on tietyn kaavan mukainen kotoutuminen, jolloin palvelut ja tuet ovat vastikkeellisia. Tämä esitetään ongelmallisena sellaisissa tapauksissa, joissa peruspalveluiden tarjoamat toimet näyttäytyvät epäsovivina ja vaihtoehdottomina tai palveluiden käyttäjä kokee, että hän ei saa työntekijältä ymmärrystä tilanteeseensa.

Se on sama kuin keskitysleirit, että sinut lähetetään keskitysleirille kuten sodan aikana. Ei tässä ole mitään sopeutumista, ei sinulle anneta aikaa sopeutua, koska sinut yritetään pakottaa tekemään jotain. Sinut pakotetaan menemään kurseille, sinut pakotetaan sopeutumaan. [...] Minusta sopeutumisen tulisi tapahtua perustuen yhteiseen ymmärrykseen, ihmisten täytyy ymmärtää, että kun ihminen muuttaa toiseen maahan, hänellä tulee olemaan vaikeaa. On uusi kulttuuri, yhteisö. Kaikki on erilaista. [...] Kukaan ei ole ikinä kysynyt mitä minä haluan. (Josefina 2.)

Riippuvaisuus voi korostua sellaisissa suhteissa, jotka ovat negatiivisesti latautuneita ja joissa työntekijää ei pidetä pätevänä omien asioiden hoitajana, tai jos ei ole olemassa luottamusta julkiseen valtaan (Turtiainen 2011, 150–151). Kun auttamistyössä pyritään integroimaan jokin tietty ryhmä yhteiskuntaan, holhoaminen, kontrolli ja niin sanottu paremmin tietäminen voivat olla läsnä työntekijän ja palveluiden käyttäjän välisessä suhteessa. Tämän tyyppiset ulkopuolelta tulevat rajoitukset voi-

vat hyvästä tarkoituksestaan huolimatta aiheuttaa kyvyttömyyden ja toiseuden kokemuksia. (Esim. Järvinen & Jahnukainen 2001, 128–134.)

Riippuvaisen positio sisältää useita ristiriitoja. Yhtäältä palveluiden käyttö esitetään välttämättömänä ja vaihtoehdottomana, sillä useat sekä kotoutumisen tukemiseen tähtäävät että perheen arkeen liittyvät toimet toteutetaan virallisesti peruspalveluiden piirissä, ja niitä on vaikeaa, ellei mahdotonta, hankkia yksityisiltä markkinoilta. Toisaalta riippuvaisuus peruspalveluista esitetään sekä Venäjällä että Suomessa häpeällisenä asiana, josta halutaan päästä mahdollisimman nopeasti eroon. Häpeällisyys ei kuitenkaan liity universaaleihin palveluihin, kuten päivähoitoon, vaan enemminkin tarveharkintaisiin palveluihin, kuten toimeentulotuen saamiseen, joiden nähdään ylittävän niin sanottu sallittu riippuvaisuus peruspalveluista. Riippuvaisen positiossa haastateltavien toimijuus on rajallinen, sillä erityisesti pitkäaikaisen riippuvaisuuden tapauksissa maahanmuuttaja määrittynyt pääosin peruspalveluiden toimenpiteiden kohteeksi, jolloin hänellä ei ole mahdollisuutta autonomiseen toimijuuteen palveluiden käyttäjänä.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut venäläistaustaisten perheiden kertomuksia kokemuksistaan suomalaisissa peruspalveluissa. Analyysin tuloksena olen nimennyt neljä eri positiota, joissa peruspalveluista puhuttiin eri näkökulmista. *Kiitollisen positiossa* peruspalveluista puhutaan yleisellä tasolla. Tällöin esiin nousee arvostus suomalaista sosiaaliturvaa ja peruspalveluita kohtaan, sillä taloudellisen ja fyysisen turvallisuuden myötä tulevaisuus näyttäytyy ennakoitavana erilaisissa elämäntilanteissa. *Väärinkohdellun positiossa* haastateltavat tuovat esille peruspalveluiden epäonnistumiset, kuten vaikean saavutettavuuden, epäselvän palvelutiedon, palveluiden käyttäjän

aiemman osaamisen sivuuttamisen sekä työn-tekijän taholta koetun kohtaamattomuuden ja palveluiden käyttäjän näkökulman huomiotta jättämisen. *Aktiivisen positiossa* palveluiden käyttö nähdään ainoastaan välttämättömänä pakkona, ja haastateltavien tavoite saavuttaa suomalaisen yhteiskunnan jäsenyys näyttäytyy samansuuntaisena aktiivisen työvoimapolitiikan sekä integraatiopolitiikan kanssa. *Riippuvaisen positiossa* haastateltavat käsittelevät riippuvaisuuttaan peruspalveluista elämäntilanteisiin ja arkeen liittyvänä asiana, joka sisältää paljon ristiriitoja. Vaikka useiden peruspalveluiden käyttö on perheille välttämätöntä, riippuvaisuus koetaan häpeällisenä asiana, josta halutaan irtaantua mahdollisimman nopeasti.

Aiemmissä valtaväestön palveluiden käyttöä koskevissa tutkimuksissa on tuotu esiin samantyyppisiä asioita liittyen palveluiden vaikeaan saavutettavuuteen ja epäselvään palvelutietoon (esim. Metteri 2012), jolloin nämä piirteet näyttäytyvät peruspalveluiden rakenteellisina ongelmina. Työntekijöiden sekä palvelukäyttäjien vuorovaikutus on myös hyvin tutkittu teema sosiaalitieteissä, ja onnistuneen kohtaamisen tunnuspiirteiksi on määritelty palvelukäyttäjän kuuleminen, hyväksyminen sekä luottamuksellisuuden rakentaminen palveluiden käyttäjän taustasta riippumatta (Laitinen & Kemppainen 2010, 139). Riippuvaisuus ja peruspalveluiden sekä erityisesti tarveharkintaisten palveluiden ja etuuksien pitkäaikaisen käytön tuottama häpeällisyys koskettaa myös valtaväestöä (ks. esim. Blomberg, Kallio & Kroll 2016, 303). Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta relevantteja kysymyksiä ovat, mikä on sallitun riippuvaisuuden raja, kuka ansaitsee sosiaaliturvaa ja mikä kunkin väestöryhmän tapauksessa tulkitaan sosiaaliturva-etuuksien väärinkäyttöksi.

Vaikka väärinkohtelun ja riippuvaisuuden kokemukset eivät itsessään ole venäläis- tai maahan-

muuttoerityisiä, kielitaidon heikkous ja palvelujärjestelmän vieraus saattavat kuitenkin syventää palveluiden saavutettavuuden ja käytön haasteita maahanmuuttajien kohdalla. Tämän lisäksi haastateltavat kertoivat useiden työntekijöiden kohdanneen heidät ensisijaisesti kulttuurinsa edustajana näkemättä yksilöllistä tilannetta, minkä seurauksena sopivaa tukea elämäntilanteeseen ei ole saatu. Tämä voidaan tulkita syrjinnäksi. Tuloksista käy ilmi, että peruspalveluiden käytön haasteita aiheuttavat sekä maahanmuuttoerityiset että palveluiden järjestämiseen liittyvät rakenteelliset kysymykset. Haastateltavat itse toivat kulttuurisen taustansa esille ainoastaan ottaessaan kantaa heille julkisessa keskustelussa tarjottuun positioon sosiaaliturvaetuuksien väärinkäyttäjänä. Maahanmuuttotutkimuksen fokus tulisikin siirtää pelkästään maahanmuuttajien ja heidän kulttuurinsa tarkastelusta kansalaisuuden rakentamiseen kysymyksiin, jolloin huomioidaan yhteiskunnan rakenteet, suhteet valtaväestöön sekä ne julkiset ja hallinnolliset representaatiot, jotka kehystävät maahanmuuttajien toimintaa (Nordberg & Wrede 2015).

Tyypillisin ja toistetuin positio oli aktiivisen positio. Lisäksi kolmen muun position kohdalla korostui pyrkimys vahvaan autonomiseen toimijuuteen. Voidaankin tulkita, että haastateltavien puhetta kehystää uusliberalistinen näkemys, johon yksilön oman aktiivisuuden, vastuun ja autonomian korostaminen kuuluu. Haastateltavat voivat tukeutua tähän puhetapaan, sillä siitä on tullut yhteiskunnallinen hegemoninen diskurssi, jota myös tuetaan sosiaali- ja kotouttamispoliittisilla toimenpiteillä. Näin ollen haastateltavien on jollain tavalla otettava siihen kantaa, joko vastustaen tai myötäillen sitä.

Olen lähestynyt edellä mainittuja positioita sosiaalisina konstruktiona, jotka saavat merkityksensä tietyssä kontekstissa ja konkreettisissa tilanteissa suhteessa suomalaisiin peruspalve-

luihin. Tutkimuksen tuloksista käy selkeästi ilmi, että haastateltavat ovat tietoisia yhteiskunnallisista diskursseista ja heihin liitetyistä leimoista. Kiinnostavaa onkin, että vaikka haastattelemani perheet ja perheenjäsenet eivät ole yhtenäinen ryhmä, heidän asemointinsa suhteessa peruspalveluihin ilmenee monelta osin samankaltaisena. Positiot ovat osittain päällekkäisiä, ja sama haastateltava voi asettaa itsensä eri positiioihin yhden keskustelun kuluessa. Positioiden välillä on myös jännitteitä ja ristiriitoja esimerkiksi siten, että palveluista saattaa olla riippuvainen, vaikka olisi itse aktiivinen. Suurin osa haastateltavista kertoi olevansa kiitollinen peruspalveluista ja sosiaaliturvasta, mutta samalla kohdanneensa väärinkohdelua käytännön tasolla asioidessaan palveluissa. Rajallisimmat toimintamahdollisuudet sisältyivät väärinkohdellun sekä riippuvaisen positiioihin.

Jokaisesta positiosta käsin osallisuus ja oman paikan löytäminen suomalaisesta yhteiskunnasta sekä valtaväestön hyväksyntä yhteiskunnan jäseneksi näyttävät tavoitteena. Eri positioiden käytöllä voidaan nähdä olevan erilaisia funktioita, sillä ne esittävät sekä haastateltavien suhtautumisen että palvelujärjestelmän toiminnan eri valossa. Erityisesti kiitollisen ja aktiivisen position voidaan nähdä ilmentävän kulttuurisia odotuksia maahanmuuttajia kohtaan. Näissä positioiden haastateltavat esittivät itsensä nöyrinä, moraalisisina ja ahkerina toimijoina sekä pyrkivät puhumaan leimallisia kategorioita vastaan erottautumalla ”sosiaaliturvaetuksia väärinkäyttävistä” maahanmuuttajista. Näiden positioiden sekä nöyryyden ajatuksen voidaankin tulkita olevan ristiriidassa kaksisuuntaisen ja tasa-arvoisen integraatio- ja vuorovaikutusajatuksen kanssa.

Tämän tutkimuksen valossa haastateltavien arjen kansalaisuus näyttää ehdoittaisena, sillä maahanmuuttajille asetetaan vaatimuksia tietyn kaavan mukaisesta integraatiosta: vaaditaan työmarkkinaosallisuutta ja odotetaan kiitollisuutta.

Samanaikaisesti peruspalvelut voivat kuitenkin toimia esteenä arjen kansalaisuuden rakentamiselle vaikean saavutettavuuden ja käytettävyyden sekä väärinkohdelun ja kohtaamattomuuden vuoksi.

Kirjallisuus

- ANIS, MERJA. 2008. *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulokset*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47. Helsinki: Väestöliitto.
- BANTING, KEITH & KYMLICKA, WILL. 2006. *Multiculturalism and the Welfare State. Recognition and Redistribution in the Contemporary Democracies*. New York: Oxford University Press.
- BLOMBERG, HELENA, KALLIO, JOHANNA & CHRISTIAN KROLL 2016. ”Häpeää ja laiskuutta. Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkuudesta.” *Yhteiskuntapolitiikka* 81:3, 301–312.
- BONNIE, KRISTIN E. & FRANS B. M. DE WAAL. 2004. ”Primate Social Reciprocity and the Origin of Gratitude”. Teoksessa *The Psychology of Gratitude*, toim. Robert A. Emmons & Michael E. McCullough. Oxford: Oxford University Press, 19–39.
- BUCHERT, ULLA. 2015. *Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 87. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- BURR, VIVIEN. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. Lontoo: Routledge.
- EASTMOND, MARITA. 2012. ”Egalitarian Ambitions, Constructions of Difference: The Paradoxes of Refugee Integration in Sweden”. Teoksessa *Migration, Family and the Welfare State. Integrating Migrants and Refugees in Scandinavia*, toim. Karen Fog Olwig, Birgitte Romme Larsen & Mikkel Rytter. New York: Routledge.
- FAIRCLOUGH, NORMAN. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- HAAVISTO, CAMILLA & ULLA-MAIJA KIVIKURU. 2009. ”Sulkevat sanat, avoimet kuvat”. Teoksessa *En ole rasisti, mutta...Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*, toim. Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto, 87–96.
- HAIKKOLA, LOTTA. 2012. *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HALL, STUART. 2001. ”Foucault: Power, Knowledge and Discourse”. Teoksessa *Discourse Theory and Practice: A Reader*, toim. Margaret Wetherell, Stephanie Taylor &

- Simeon J. Yates. Lontoo: Sage, 72–81.
- HAMMAR-SUUTARI, SARI. 2009. *Asiakkaana erilaisuus. Kulttuurien välisen viranomaistoiminnan etnografia*. Joensuu: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. N:o 147.
- HARINEN, PÄIVI. 2000. *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- HARRÉ, ROM & LUK VAN LANGENHOVE. 1999. "The Dynamics of Social Episodes." Teoksessa *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*, toim. Rom Harré & Luk van Langenhove. Oxford: Blackwell Publishers, 1–13.
- HÄMEENAHO, PILVI. 2014. *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Tampere: THL.
- JOKINEN, ARJA & KIRSI JUHILA. 2004. "Valtasuhteiden analysoiminen." Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 48–74.
- JOKINEN, ARJA, LAURA HUTTUNEN & ANNA KULMALA. 2004. "Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta." Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*, toim. Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala. Helsinki: Gaudeamus.
- VAN JONSSON, HEIDI, ELIZABETH ONASCH, SAARA PELLANDER & MATS WICKSTRÖM. 2013. *Migrations and Welfare States: Policies, Discourses and Institutions*. Helsinki: Nordic Centre of Excellence Nordwell.
- JUHILA, KIRSI. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- JÄPPINEN, MAIJA, JOHANNA HURTIG & MARITTA TÖRRÖNEN. 2007. *Arjen polkuja ja kohtaamisia. Venäläistäustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-ehkäisevää työtä lasten ja perheiden kanssa Suomen ja Venäjän raja-alueella*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämisskeskus Palmenia.
- JÄRVINEN, TERO & MARKKU JAHNUKAINEN. 2001. "Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua." Teoksessa *Vallattomat marginaalit: yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*, toim. Minna Suutari. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 125–151.
- KESKINEN, SUVI. 2009. "Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena." *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*, toim. Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto, 33–46.
- LAITINEN, MERJA & TARJA KEMPPAINEN. 2010. "Asiakkaan arvokas kohtaaminen." Teoksessa *Asiakkuus sosiaalityössä*, toim. Merja Laitinen & Anneli Pohjola. Helsinki: Gaudeamus, 138–180.
- LAKI KOTOAUTUMISEN EDISTÄMISESTÄ 1386/2010.
- LISTER, RUTH. 1990. *The Exclusive Society: Citizenship and the Poor*. Lontoo: Child Poverty Action Group.
- MAASILTA, MARI (TOIM.). 2012. *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampere University Press.
- MALKKI, LIISA. 1995. *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: Chicago University Press.
- METTERI, ANNA. 2012. *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- NORDBERG, CAMILLA & SIRPA WREDE. 2015. "Introduction." *Nordic Journal of Migration Research* 5:2, 54–57.
- OLWIG, KAREN FOG. 2011. "Integration': Migrants and Refugees between Scandinavian Welfare Societies and Family Relations." Teoksessa *Migration, Family and the Welfare State. Integrating Migrants and Refugees in Scandinavia*, toim. Karen Fog Olwig, Birgette Romme Larsen & Mikkel Rytter. UK: Routledge, 1–16.
- ONASCH, ELIZABETH & MARJUKKA WEIDE. 2013. "Teaching Integration in France and Finland: A Comparison of National Discourses Within Civic Integration Programmes." Teoksessa *Migrations and Welfare states: Policies, Discourses and Institutions*, toim. Heidi Vad Jonsson, Elizabeth Onasch, Saara Pellander & Mats Wickström. Helsinki: Nordic Centre of Excellence Nordwel, 174–215.
- POHJOLA, ANNELI. 2010. "Asiakas sosiaalityön subjektina." Teoksessa *Asiakkuus sosiaalityössä*, toim. Merja Laitinen & Anneli Pohjola. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.
- PYRHÖNEN, NIKO. 2015. *The True Colors of Finnish Welfare Nationalism - Consolidation of Neo-Populist Advocacy as a Resonant Collective Identity through Mobilization of Exclusionary Narratives of Blue-and-White Solidarity*. SSKH Skrifter 38. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- RASTAS, ANNA. 2009. "Rasismien kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa." Teoksessa *En ole rasisti, mutta...Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*, toim. Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto, 47–64.
- SAASTAMOINEN, MIKKO. 2010. "Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja. Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus." Teoksessa *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*, toim. Kaisto Jani & Pyykkönen Miikka. Helsinki: Gaudeamus, 230–253.
- SAUKKONEN, PASI. 2013. *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- SENNETT, RICHARD. 2004. *Kunniointu eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere: Vastapaino.
- STOLCKE, VERENA. 1995. "Talking Culture. New Boundaries. New Rhetorics of Exclusion in Europe." *Current Anthropology* 36: 1, 1–13.
- SUSZYCKI, ANDRZEJ MARCIN. 2011. "Welfare Nationalism:

- Conceptual and Theoretical Considerations". Teoksessa *Welfare Citizenship and Welfare Nationalism*, toim. Andrzej Marcin Suszycki. Helsinki: NordWel studies in historical Welfare state research 11, 51–78.
- TAIRA, TEEMU. 2008. "Nykyaikaa tutkimassa". Teoksessa *Tutkijan kirja*, toim. Merja Kinnunen, Kirsti Lempiäinen & Olli Löytty. Tampere: Vastapaino, 231–242.
- TILASTOKESKUS. 2014. *Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2014*. <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp>. (Luettu 30.06.2015).
- TURNER, BRIAN S. 2001. "The Erosion of Citizenship". *The British Journal of Sociology* 52:2, 189–209.
- TURTTAINEN, KATI. 2011. "Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä". Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toim. Aini Pehkonen & Marja Väänänen. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: P S - kustannus, 139–164.
- VALTIONTALOUDEN TARKASTUSVIRASTO. 2012. *Tuloksellisuustarkastuskertomus. Työperäinen maahanmuutto*. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 13.
- VARJONEN, SIRKKU. 2012. *Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa*. Helsinki: Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin Yliopisto.
- VUORI, JAANA. 2015. "Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena." *Yhteiskuntapolitiikka* 80:4, 395–404.
- VUORI, JAANA. 2012. "Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö." Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*, toim. Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiäho. Tampere: Tampere University Press, 235–262.
- WILLIG, CARLA. 2008. *Introducing Qualitative Research in Psychology: Adventures in Theory and Method*. Maidenhead: McGraw-Hill Open University Press.